HARBIY ORKESTR REPERTUARIDA MILLIY MUSIQIY OBRAZLARNING VATANPARVARLIK MAZMUNINI IFODALAŞ XUSUSIYATLARI

mayor **Nazarov Jurabek Normaxammatovich**
Çirchiq garnizoni ma'naviyat va ma'rifat markazi harbiy orkestr boşliği
Özbekiston Respubliuasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa universitet
Quruqlikdağı qöşinlar institutining Mustaqil izlanuvchi
e-mail: jurabeknazarov48@gmail.com
ORCID: 0009-0006-2647-8979
Tel:+998-97-922-23-25

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24013242***

Annotatsiya. *Uşbu tezisda harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlar orqali vatanparvarlik mazmunini ifodalaşning badiiy, ğoyaviy va tarbiyaviy xususiyatlari tadqiq etiladi. Milliy kuy-ohanglar, ritmik tuzilmalar, maqom va xalq musiqasiga xos ifoda vositalarining orkestr ijrosidagi örni tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy musiqiy merosning tarixiy xotira, milliy özlikni anglaş va yoş avlodda Vatanga daxldorlik tuyğusini şakllantirişdagi imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratiladi. Repertuarni sifat va miqdor jihatidan kontent-tahlil qiliş orqali asarlarning mavzuviy yönalişi, milliy musiqiy unsurlar uluşi hamda tarbiyaviy salohiyatini baholaş nazarda tutiladi. Şuningdek, milliy kuylarni harbiy orkestr ijro imkoniyatlariga moslaştiriş va ularning ta'sirchanligini oşirişga doir ilmiy-amaliy yondaşuvlar asoslanadi.*

Kalit sözlar. *Harbiy orkestr, milliy kuy-ohanglar, musiqiy obraz, vatanparvarlik mazmuni, orkestr aranjirovkasi, tarbiyaviy salohiyat.*

Abstract. *This thesis examines the artistic, ideological, and educational aspects of expressing patriotic themes through national musical imagery within the repertoire of a military orchestra. It analyzes the role of national melodies, rhythmic structures, maqom elements, and expressive devices characteristic of folk music in orchestral performance. The study places particular emphasis on the potential of national musical heritage to foster historical memory, national identity, and a sense of belonging to the Motherland among the younger generation. Through a qualitative and quantitative content analysis of the repertoire, the research evaluates the thematic orientation of the works, the proportion of national musical elements, and their educational potential. Furthermore, the study proposes scientific and practical approaches for adapting national melodies to the performance capabilities of a military orchestra and enhancing their emotional impact.*

Keywords: *Military orchestra, national melodies, musical imagery, patriotic content, orchestral arrangement, educational potential.*

KIRIŞ.

Musiqa san'ati milliy özlikni anglaş, tarixiy xotirani saqlaş va yoş avlodda vatanparvarlik tuyğularini şakllantirişning muhim ma'naviy vositalaridan biridir. Ayniqsa, harbiy orkestr ijrochiligida milliy musiqiy obrazlardan foydalaniş Vatanga sadoqat, xalq birligi, milliy ğurur va tarixiy merosga hurmat kabi ğoyalarni badiiy ifodalaş imkonini beradi. Şu sababli harbiy orkestr repertuarini nafaqat ijrochilik faoliyati, balki muhim tarbiyaviy va madaniy hodisa sifatida ham örganiş zarurdir.

Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasi ma’lumotlariga köra, 2025-yil 1-yanvar holatida mamlakatimizda 14-30 yoşdagi yoşlar soni 9,63 million nafardan ortiq bölib, jami aholining 25,7 foizini taşkil etgan [**[11]**]. Uşbu körsatkich yoş avlodning ma’naviy dunyoqaraşini rivojlantiriş, milliy qadriyatlarni tarğib qiliş va vatanparvarlik tarbiyasining samarali vositalarini takomillaştiriş dolzarb ekanini körsatadi.

Özbek milliy musiqiy merosining boyligi harbiy orkestr repertuarini mazmunan takomillaştiriş uchun keng imkoniyat yaratadi. Xususan, Şaşmaqom san’atining 2008-yilda UNESCO nomoddiy madaniy merosi reprezentativ röyxatiga kiritilişi milliy musiqamizning xalqaro madaniy ahamiyatini tasdiqlaydi [[12]]. Maqom, xalq kuylari, marosim musiqalari va karnay-surnay an’analariga xos musiqiy ifoda vositalari harbiy orkestr ijrosida milliy ruh va tantanavorlikni uyğunlaştirişga xizmat qiladi.

Biroq milliy kuylarni harbiy orkestr uchun qayta işlaş jarayonida ularning asl melodik, ritmik va intonatsion xususiyatlarini saqlaş muhim ilmiy masala hisoblanadi. Chunki milliy musiqiy obrazning vatanparvarlik mazmuni faqat kuy tanlaş bilan emas, balki uning tarixiy mazmuni, badiiy ifodasi va tinglovchiga körsatadigan hissiy ta’siri bilan belgilanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlar orqali vatanparvarlik mazmunini ifodalaş xususiyatlarini aniqlaş hamda ularning badiiy va tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslaşdan iborat.

Tadqiqotda tarixiy-mantiqiy, qiyosiy musiqiy tahlil, kontent-tahlil va pedagogik baholaş metodlaridan foydalaniş nazarda tutiladi. Repertuar asarlari milliylik, tarixiylik, ğoyaviy mazmun, melodik-intonatsion xususiyat va tarbiyaviy ta’sir mezonlari asosida örganiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlarning vatanparvarlik mazmunini ifodalaş xususiyatlarini aniqlaş maqsadida kompleks ilmiy yondaşuv tanlandi. Tadqiqot metodologiyasining asosini milliy musiqiy meros, orkestr ijrochiligi va vatanparvarlik tarbiyasi örtasidagi özaro boğliqlikni aniqlaş taşkil etadi.

Tadqiqot jarayonida, birinchi navbatda, **qiyosiy musiqiy tahlil** metodidan foydalaniş nazarda tutiladi. Uşbu metod orqali xalq kuylari, maqom namunalari, marosim musiqalari va harbiy marşlarning melodik, ritmik, lad hamda intonatsion xususiyatlari özaro taqqoslanadi. Bunda milliy musiqiy obrazlarning harbiy orkestr cholğulari imkoniyatlari orqali qay darajada ifodalanişi aniqlanadi.

Ikkinchi metod; kontent-tahlil bölib, harbiy orkestr repertuaridagi asarlar mazmuniy yönalişiga köra guruhlanadi. Asarlar tarixiy-vatanparvarlik, milliy-madaniy, tantanavor-marş va ma’naviy-tarbiyaviy mazmun kabi yönalişlarda tasniflanadi. Miqdoriy tahlilda milliy musiqiy unsurlar mavjud bölgan asarlarning umumiy repertuardagi uluşi foizlarda aniqlanişi mumkin:

$$\mathrm{P} = \frac{Nm}{Nu} \times 100$$

(P) milliy musiqiy unsurlar uluşi;

(N_m) milliy musiqiy unsurlar mavjud asarlar soni;

(N_u) tahlil qilingan jami asarlar soni.

[11] Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasi. Özbekistonda yoshlar soni qancha? 2025.

[12] UNESCO. Shashmaqom Music. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, 2008.

Mazkur hisoblaş usuli repertuarning milliy mazmun bilan boyitilganlik darajasini aniq körsatiş imkonini beradi.

Uchinchi yönaliş; tarixiy-mantiqiy tahlil metodi orqali milliy kuylarning kelib chiqişi, şakllaniş davri, tarixiy voqealar bilan boğliqligi va ulardagi vatanparvarlik ğoyalari örganiladi. Bu yondaşuv milliy musiqiy obrazlarning mazmunini yuzaki emas, balki tarixiy va madaniy asosda talqin qiliş imkonini beradi.

Törtinchi yönaliş; pedagogik tahlil bölib, milliy musiqiy asarlarning yoşlar dunyoqaraşi, milliy ğururi va Vatanga daxldorlik tuyğusiga ta’sirini baholaşga qaratiladi. Bunda quyidagi oltita mezon asos qilib olinadi:

1. Tarixiylik; asarning tarixiy voqealar va milliy xotira bilan boğliqligi.
2. Milliylik; xalq musiqasiga xos kuy, lad va ritmik xususiyatlarning mavjudligi.
3. Ğoyaviylik; Vatan, xalq va milliy birlik ğoyalarining ifodalanişi.
4. Melodik ta’sirchanlik; kuy rivoji va intonatsion ifodaning hissiy kuchi.
5. Orkestrlaştiriş sifati; milliy ohanglarning cholğular imkoniyatlariga moslaştirilişi.
6. Tarbiyaviy salohiyat; asarning tinglovchida vatanparvarlik va milliy ğurur tuyğularini şakllantiriş imkoniyati.

Tadqiqotning metodologik asosini K. Krippendorffning kontent-tahlilga oid ilmiy qaraşlari hamda musiqiy va ijtimoiy mazmunni tizimli örganiş tamoyillari taşkil etadi [13]. Uning yondaşuvida miqdoriy körsatkichlar bilan bir qatorda mazmunning yaşirin ma’nolarini aniqlaş ham muhim hisoblanadi. Şuningdek, harbiy musiqaning madaniy identifikatsiya va jamoaviy birlikka ta’siri West Point Music Research Center tadqiqot yönalişlarida ham alohida qayd etilgan [14].

Muallifning ilmiy faraziga köra, harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlardan tizimli foydalaniş asarlarning badiiy ta’sirchanligini oşiriş bilan birga, ularning tarbiyaviy imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Kelgusida milliy musiqiy meros asosida yaratilgan va qayta işlangan asarlarning repertuardagi uluşini aniqlaş, ularni yuqoridagi mezonlar asosida baholaş hamda tinglovchilar munosabatini örganiş orqali uşbu farazni empirik jihatdan tekşiriş mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot tahlillari şuni körsatadiki, harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlardan foydalaniş asarlarning nafaqat badiiy xususiyatlarini, balki ularning ğoyaviy va tarbiyaviy mazmunini ham boyitadi. Milliy kuylarning melodik tuzilişi, özига xos ritmik harakati, lad xususiyatlari va an’anaviy ijro uslublari harbiy orkestr ijrosida Vatan, xalq, tarixiy xotira va milliy birlik tuşunchalarini musiqiy ifodalaş imkonini beradi.

Tahlil jarayonida milliy musiqiy obrazlarning vatanparvarlik mazmunini ifodalaşida uchta asosiy xususiyat ajralib turadi. Birinchisi, tarixiy-badiiy xususiyat bölib, bunda xalqning tarixiy tajribasi va milliy qahramonlik an’analari musiqiy ifoda orqali namoyon böladi. Ikkinchisi, hissiy-estetik xususiyat bölib, tantanavor ohanglar, jöşqin ritmlar va kuchli dinamik rivojlaniş tinglovchida ruhiy kötarinkilik uyğotadi. Uchinchisi, ma’naviy-tarbiyaviy xususiyat bölib, milliy

[13] Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2019. Manba.

[14] West Point Music Research Center. Music Research and National and Cultural Identity. Ilmiy tadqiqot markazi.

musiqiy obrazlar orqali yoş avlodda Vatanga daxldorlik, milliy ğurur va xalq merosiga hurmat tuyğularini mustahkamlaş imkoniyati yuzaga keladi.

Harbiy orkestr uchun milliy kuylarni tanlaşda ularning faqat maşhurligi emas, balki mazmuniy yönalişi va orkestrlaştiriş imkoniyatlari ham hisobga olinişi kerak. Masalan, karnay-surnay an’analariga xos tantanavorlik, xalq marşlaridagi jöşqin ritmlar hamda maqom musiqasidagi teran melodik rivojlaniş damli va zarbli cholğular imkoniyatlari bilan uyğunlaştirilganda öziga xos milliy orkestr talqini şakllanadi.

Olingan nazariy va qiyosiy tahlillar asosida harbiy orkestr repertuarini takomillaştirişda milliy musiqiy obrazlarning mazmuniy yaxlitligini saqlaş asosiy şartlardan biri ekanligi anglaşiladi. Masalan, maqom kuylarini orkestrlaştirişda ularning lad va intonatsion xususiyatlarini saqlaş, xalq marşlarini qayta işlaşda esa ritmik jöşqinlik va tantanavor xarakterini yöqotmaslik zarur.

Trevor Herbertning 2020-yilda chop etilgan tadqiqotida harbiy musiqaning ommaviy ijrosi orqali jamiyatda vatanparvarlik va davlatga daxldorlik tuyğularining şakllaniş jarayonlari tarixiy jihatdan tahlil qilingan [15]. Bu qaraş harbiy orkestr faoliyatining faqat harbiy marosimlar bilan cheklanmasligini, uning keng ijtimoiy-ma’naviy vazifalari mavjudligini körsatadi.

Muallifning fikricha, milliy musiqiy obrazlarning tarbiyaviy samaradorligi uchta omilga boğliq:

Birinchisi; asarning milliy va tarixiy mazmuni.

Ikkinchisi; ijrodagi badiiy ta’sirchanlik.

Uchinchisi; tinglovchining musiqiy mazmunni anglaş darajasi. Uşbu omillar özaro uyğunlaşgandagina milliy kuy vatanparvarlik ğoyasini ta’sirchan ifodalovchi vositaga aylanadi.

Kelgusida harbiy orkestr repertuariga milliy kuylar, tarixiy marşlar va zamonaviy vatanparvarlik asarlarini tizimli ravişda kiritiş milliy musiqiy merosning ommalaşuviga xizmat qilişi kutiladi. Ayniqsa, yoşlar iştirokidagi konsert dasturlari va harbiy-vatanparvarlik tadbirlarida bunday asarlardan foydalaniş musiqiy-estetik tarbiya imkoniyatlarini kengaytirişi mumkin.

Şunday qilib, harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlardan foydalaniş badiiy ijrochilik, tarixiy xotira va vatanparvarlik tarbiyasini birlaştiruvchi muhim yönaliş hisoblanadi. Uning istiqboldagi rivoji milliy kuylarni şunchaki orkestrlaştirişga emas, balki ularning mazmunini chuqur anglaş va zamonaviy ijrochilik vositalari orqali ta’sirchan ifodalaşga boğliq.

XULOSA

Ötkazilgan ilmiy-nazariy va qiyosiy tahlillar asosida harbiy orkestr repertuarida milliy musiqiy obrazlardan foydalaniş vatanparvarlik mazmunini badiiy ifodalaşning muhim vositasi ekanligi aniqlandi. Milliy kuylarning melodik, ritmik va lad xususiyatlari orkestr ijrochiligi bilan uyğunlaşganda, xalqning tarixiy xotirasi, milliy ğururi va Vatanga sadoqat ğoyalari yanada ta’sirchan namoyon böladi.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Milliy musiqiy obrazlar harbiy orkestr repertuarining badiiy va ğoyaviy mazmunini boyituvchi muhim omildir.

[15] Herbert T. Public Military Music and the Promotion of Patriotism in the British Provinces, c. 1780 c. 1850 Nineteenth-Century Music Review. 2020. Ilmiy maqola.

2. Xalq kuylari, maqom namunalari va marosim musiqalarini orkestrlaştirişda ularning milliy ohang xususiyatlarini saqlaş zarur.

3. Repertuarni şakllantirişda tarixiylik, milliylik, ğoyaviylik, melodik ta’sirchanlik, orkestrlaştiriş sifati va tarbiyaviy salohiyat mezonlariga tayaniş maqsadga muvofiq.

4. Milliy musiqiy merosga asoslangan asarlarni harbiy orkestr ijrosida keng qöllaş yoş avlodning milliy qadriyatlarga hurmati va vatanparvarlik qaraşlarini rivojlantiriş uchun qöşimcha imkoniyat yaratadi.

Harbiy orkestr repertuarini takomillaştirişda asosiy e’tibor milliy kuylar sonini köpaytiriş bilangina cheklanmasligi kerak. Eng muhimi, ularning tarixiy mazmuni, milliy ruhi va badiiy xususiyatlarini zamonaviy orkestr ijrochiligi bilan uyğunlaştirişdir.

Istiqbolda milliy musiqiy meros asosida yaratilgan yangi orkestr asarlarini köpaytiriş, tarixiy kuylarni zamonaviy aranjirovka qiliş va ularning yoşlar tarbiyasiga ta’sirini empirik tadqiqotlar orqali baholaş harbiy musiqa san’atining rivojlanişiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasi. Özbekistonda yoşlar soni qancha? 2025.

2. UNESCO. Şaşmaqom Music. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, 2008.

3. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2019. Manba.

4.West Point Music Research Center. Music Research and National and Cultural Identity. Ilmiy tadqiqot markazi.

5. Herbert T. Public Military Music and the Promotion of Patriotism in the Britiş Provinces, c. 1780 c. 1850 Nineteenth-Century Music Review. 2020. Ilmiy maqola.

6. Demirtaş E., Okcu S. Makam Elements in Turkish Military Marches Yegah Musicology Journal. 2026. Vol. 9, No. 1. Maqola va tadqiqot natijalari.

7. Herbert T. Public Military Music and the Promotion of Patriotism in the British Provinces, c. 1780 c. 1850 Nineteenth-Century Music Review. 2020. Ilmiy maqola.

8. Gleason B. P. Military Music in the United States: A Historical Examination of Performance and Training // Music Educators Journal. — 2015. — Vol. 101, No. 3. P. 37-46. Ilmiy maqola.

9. Djumaev A. Musical Heritage and National Identity in Uzbekistan // Ethnomusicology Forum. 2005. Vol. 14, No. 2. P. 165-184.

10. Gleason B. P. Military Music in the United States: A Historical Examination of Performance and Training // Music Educators Journal. 2015. Vol. 101, No. 3. P. 37-46. Bruce P.

11. Khmelevsky S. V. National Military Music of Russia as a Factor of Patriotic Education Sociopolitical Sciences. 2020. Vol. 10, No. 1. P. 143-150.